

การจัดการทรัพยากรฟาร์มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ: กรณีศึกษาตำบลลำไทร
อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี

**Aquaculture Farm Resources Management: A Case Study in Tumbon Lumsai,
Amphoe Lum Luk Ka, Pathum Thani Province.**

คำนำ

การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเป็นอาชีพที่สำคัญอาชีพหนึ่งของเกษตรกรไทยที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ มีลักษณะการเพาะเลี้ยงแบบธรรมชาติตามท้องนา ร่องสวนต่าง ๆ เพื่อไว้บริโภคภายในครัวเรือน ต่อมามีการพัฒนารูปแบบการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเพื่อให้ผลผลิตที่ได้มีปริมาณ คุณภาพ และราคาที่สูงมากขึ้น (พายัพ, 2544) ทำให้กิจกรรมการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องมีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีแหล่งน้ำและปัจจัยต่าง ๆ อุดมสมบูรณ์ ซึ่งผลจากการขยายตัวดังกล่าว ส่งผลให้ผลผลิตการเพาะเลี้ยงปลาน้ำจืดที่ได้จากการเลี้ยงทั่วประเทศมีการเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยในปี พ.ศ. 2545 สามารถผลิตปลาน้ำจืดได้ทั้งหมดประมาณ 294,500 ตัน จากพื้นที่ทั้งหมด 637,200 ไร่ (กรมประมง, 2545) และในขณะเดียวกันนั้น การเพาะเลี้ยงกุ้งทะเลก็เริ่มเข้ามามีบทบาทในอุตสาหกรรมประมงเพิ่มขึ้น เนื่องจากกรมประมงประสบความสำเร็จในการเพาะขยายพันธุ์กุ้งในโรงเพาะฟัก และเกษตรกรได้รับผลผลิตสูงมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการเลี้ยงกุ้งทะเลแบบธรรมชาติอย่างเห็นได้ชัด ประกอบกับมีเทคโนโลยีที่สนับสนุนด้านอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องมากขึ้น ส่งผลให้การเพาะเลี้ยงกุ้งกุลาดำเป็นอีกหนึ่งหน่วยธุรกิจที่ได้รับความสนใจจากนักลงทุน และเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ

ผลจากการพัฒนาระบบการเลี้ยงกุ้งอย่างต่อเนื่องและราคาที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้มีการขยายตัวของฟาร์มเลี้ยงกุ้งทะเลบริเวณภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคใต้ฝั่งอ่าวไทยมากขึ้น ในระหว่างปี พ.ศ. 2528 - 2531 (ชลอ และ พรเลิศ, 2547) โดยในระยะแรกกุ้งที่เกษตรกรนิยมเลี้ยงคือ กุ้งกุลาดำ (*Penaeus monodon*, Fabricius) แต่หลังจากเกิดปัญหาสภาวะราคาตกต่ำและการตรวจพบสารตกค้าง โดยเฉพาะยาปฏิชีวนะในกุ้งกุลาดำจนเกิดปัญหาด้านการส่งออก จึงทำให้กุ้งขาวแวนนาไม หรือกุ้งขาวแปซิฟิก (*Litopenaeus vannamei*, Boone) ได้รับความนิยมนำมาเลี้ยง เนื่องจากกุ้งขาวแวนนาไมเลี้ยงง่ายกว่ากุ้งกุลาดำ ใช้อาหารโปรตีนต่ำกว่า ราคาอาหารถูกกว่า ปัญหาเรื่องกุ้งแคะแสร้งและความเสี่ยงต่อโรคน้อยกว่า จึงมีโอกาสประสบความสำเร็จได้กำไร

มากกว่ากึ่งกิโลกรัม (ชโล, 2548) ส่งผลให้การเลี้ยงกุ้งขาวแวนนาไม่เริ่มแพร่กระจายไปอย่างรวดเร็วในช่วงต้นปี พ.ศ. 2546

พื้นที่จังหวัดปทุมธานีเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่มีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำกันอย่างกว้างขวาง เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีทรัพยากรน้ำและดินอุดมสมบูรณ์ โดยมีคลองชลประทานซึ่งรับน้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยาไหลเข้าสู่พื้นที่ต่างๆ ของจังหวัด ทำให้จังหวัดปทุมธานีมีพื้นที่เกษตรกรรมประมาณร้อยละ 53 ของพื้นที่ทั้งหมด โดยเป็นพื้นที่การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำทั้งหมด 11,100 ไร่ ในปี พ.ศ. 2542 และเป็นจังหวัดที่มีการเพาะเลี้ยงปลาน้ำจืดมากเป็นอันดับ 7 ของภาคกลาง โดยพื้นที่ที่มีผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำมากที่สุดได้แก่ อำเภอลำลูกกา คลองหลวง ลาดหลุมแก้ว หนองเสือ สามโคก เมืองปทุมธานี และธัญบุรี ตามลำดับ (สำนักงานประมงจังหวัดปทุมธานี, 2545) สำหรับชนิดสัตว์น้ำที่ทำการเพาะเลี้ยงส่วนใหญ่เป็นปลาน้ำจืดจำพวกปลาชุก (*Clarias sp.*) ปลาสาวย (*Pangasius sutchi*) ปลานิล (*Tilapia nilotica*) ปลาดุก (*Puntius gonionotus*) และสัตว์น้ำอื่น ๆ มาตั้งแต่ดั้งเดิม จนกระทั่งมีการขยายตัวของฟาร์มเลี้ยงกุ้งในบริเวณพื้นที่ต่าง ๆ มากขึ้น จึงทำให้เกษตรกรเกิดความสนใจที่จะปรับเปลี่ยนชนิดสัตว์น้ำที่ทำการเพาะเลี้ยง เนื่องจากต้นทุนค่าอาหารขยับตัวสูงขึ้น แต่ผลตอบแทนที่ได้กลับมีราคาลดต่ำลง (สำนักงานประมงจังหวัดปทุมธานี, 2546) ประกอบกับสภาวะการตลาดกุ้งเริ่มสูงขึ้น และเกษตรกรที่ทำการเพาะเลี้ยงกุ้งอยู่ก่อนแล้วประสบความสำเร็จในการเลี้ยงสูง จึงทำให้เกษตรกรที่เคยเลี้ยงปลาน้ำจืดหันมาทำการเพาะเลี้ยงกุ้งทะเลระบบความเค็มต่ำแทน ส่งผลให้จังหวัดปทุมธานีมีพื้นที่เลี้ยงกุ้งประมาณ 1,500 ไร่ในปี พ.ศ. 2541 (กรมพัฒนาที่ดิน, 2541)

บริเวณตำบลลำไทร อำเภอลำลูกกาเป็นพื้นที่หนึ่งในจังหวัดปทุมธานีที่มีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเป็นจำนวนมาก และมีการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ จากการเพาะเลี้ยงปลาน้ำจืดไปเป็นการเพาะเลี้ยงกุ้งระบบความเค็มต่ำ เนื่องจากปัญหาความไม่แน่นอนของตลาดปลาน้ำจืดและต้นทุนอาหารสดที่สูงขึ้น จึงทำให้การเพาะเลี้ยงกุ้งทะเลระบบความเค็มต่ำเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่ได้รับความสนใจจากเกษตรกร โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2537 เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในพื้นที่ตำบลลำไทร ต้องประสบปัญหาการขาดแคลนพื้นที่ในการประกอบอาชีพ เนื่องจากการถูกเวนคืนที่ดินเพื่อรองรับการขยายตัวของชุมชนเมือง จึงทำให้เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำไม่มีพื้นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเป็นของตนเอง ต้องอาศัยพื้นที่เดิมที่เกษตรกรเคยเป็นเจ้าของหรือที่ว่างเปล่าที่ยังไม่ได้รับการพัฒนาทำการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเป็นการชั่วคราวระหว่างการพัฒนาหรือระหว่างการหาพื้นที่อื่นเพื่อการประกอบอาชีพ จึงทำให้เกษตรกรในพื้นที่ตำบล

ถ้าไรต้องมีการปรับเปลี่ยนชนิดของสัตว์น้ำอยู่ตลอดเวลา เพื่อลดความเสี่ยงทั้งด้านต้นทุน ค่าอาหาร ผลตอบแทนที่ตกต่ำลง และเรื่องกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ส่งผลให้เกษตรกรมีการปรับเปลี่ยน การบริหารจัดการฟาร์มเพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในอนาคต ดังนั้นการเพาะเลี้ยงกุ้งจึงเป็น ทางเลือกใหม่ของเกษตรกรในพื้นที่ตำบลลำไทร เนื่องจากราคาผลผลิตที่ขยับสูงขึ้นเป็นแรงจูงใจที่ สำคัญ ประกอบกับพื้นที่อำเภอลำลูกกามีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งเป็นจังหวัดที่มี จำนวนเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงกุ้งทะเลทั้งระบบความเค็มปกติและระบบความเค็มต่ำมากที่สุด ใน ประเทศ (กรมประมง, 2545) อีกทั้งยังมีอุตสาหกรรมต่อเนื่องเกี่ยวกับกุ้งเป็นจำนวนมาก จึงทำให้ เกษตรกรในพื้นที่อำเภอลำลูกกามีแหล่งลูกพันธุ์กุ้ง แหล่งอาหาร และแหล่งรับซื้อกุ้งมากกว่าพื้นที่ อื่น ซึ่งข้อได้เปรียบนี้ส่งผลให้พื้นที่ตำบลลำไทรมีการขยายตัวของฟาร์มเลี้ยงกุ้งอย่างรวดเร็ว

อย่างไรก็ตาม ผลจากการปรับเปลี่ยนกิจกรรมการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของเกษตรกรผู้ เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการบริหารจัดการฟาร์ม การใช้ทรัพยากร ต้นทุนและ ผลตอบแทน รวมถึงผลกระทบต่อด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อเกษตรกรและ ชุมชน ดังนั้นเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการใช้ประโยชน์พื้นที่ และเกษตรกรสามารถประกอบ อาชีพได้อย่างมั่นคงต่อไปในอนาคต จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องศึกษาการจัดการทรัพยากร ฟาร์มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในพื้นที่ดังกล่าว เพื่อที่จะได้นำผลการศึกษามาใช้ในการตัดสินใจการผลิต ให้แก่เกษตรกรและสามารถนำไปใช้เป็นข้อเสนอแนะในการส่งเสริมการพัฒนาด้านการเพาะเลี้ยง สัตว์น้ำ เพื่อให้เกษตรกรเกิดความมั่นคงในการประกอบอาชีพและได้รับผลตอบแทนสูงสุดจากการ เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ตลอดจนสามารถเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำได้อย่างยั่งยืนและไม่ส่งผลกระทบต่อ สิ่งแวดล้อมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ และกิจกรรมการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของเกษตรกรผู้ เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ
2. เพื่อศึกษาการใช้ทรัพยากรเพื่อการบริหารจัดการธุรกิจฟาร์มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ
3. เพื่อศึกษาต้นทุนและผลตอบแทนจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ
4. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงการดำเนินธุรกิจเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ

นิยามศัพท์

การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ หมายถึง การเลี้ยงปลาอุกอนุบาล การเลี้ยงปลาคูกรุ่น การเลี้ยงกุ้ง
กุลาดำ การเลี้ยงกุ้งขาวแวนนาไมในบ่อดิน

เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ หมายถึง คริวเรือนของเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่อยู่
บริเวณตำบลลำไทร อำเภอลำลูกกา จังหวัด
ปทุมธานี

กิจกรรม หมายถึง การเพาะเลี้ยงปลาน้ำจืด การเพาะเลี้ยงกุ้งกุลาดำ และการเพาะเลี้ยงกุ้ง
ขาวแวนนาไม

การเปลี่ยนแปลงกิจกรรม หมายถึง การปรับเปลี่ยนรูปแบบการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจากสัตว์
น้ำชนิดหนึ่งไปเป็นอีกชนิดหนึ่ง เช่น การเปลี่ยนจาก
การเพาะเลี้ยงปลาน้ำจืดไปเป็นการเพาะเลี้ยงกุ้งกุลาดำ
หรือจากการเพาะเลี้ยงกุ้งกุลาดำไปเป็นการเพาะเลี้ยง
กุ้งขาวแวนนาไม

ผลตอบแทน หมายถึง รายได้ที่เกิดจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเท่านั้น